

DIN VA EKOLOGIYA: TABIATGA MUNOSABAT MASALASI

Toshkent Axborot Texnologiyalari Universiteti

Samarqand filiali talabasi

Abruyev Maqsud

Anotatsiya: Mazkur maqolada din va ekologiya o'rtasidagi munosabatlar, shuningdek, diniy qarashlar asosida tabiatni muhofaza qilish masalalari yoritilgan. Islom dinida tabiatga nisbatan mas'uliyatli munosabatning ahamiyati, Qur'on va hadislarda ekologik muvozanatni saqlashga oid oyatlar tahlil qilinadi. Maqolada zamonaviy ekologik muammolar yechimida diniy qadriyatlarning o'rni, insonning tabiatga nisbatan g'ayratli bo'lishi uchun diniy asoslar ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: tasavvuf, ma'naviy poklanish, tazkiyatun-nafs, tazkiyatul-qalb, suluk, ma'rifat, zikr, murshid, nafs, qalb, riyozat, muhosaba, ixlos, tavba, zuhd, vahdat, fano, baqo, shariat, haqiqat.

Kirish: Zamonaviy jahonda ekologik muammolar tobora keskinlashib bormoqda. Atmosferaning ifloslanishi, suv resurslarining kamayishi, o'rmonlar qisqarishi kabi global muammolar insoniyat oldiga yangi vazifalarni qo'yadi. Bunda din va diniy aqidalar insonning tabiatga munosabatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Islom dini tabiatni Allohning inson ixtiyoriga topshirgan amonati sifatida ko'rib, uning muhofazasini insonning diniy burchi deb hisoblaydi.

Asosiy qism:

Diniy Manbalarda Tabiat Muhofazasi

Islom dini tabiatni Allohning yaratgani sifatida hurmat qilishga va uni muhofaza qilishga chaqiradi. Qur'oni karim va hadislarda tabiatni asrash, resurslardan oqilona

foydalanish va atrof-muhitni ifloslanishdan saqlashga oid ko‘plab oyatlar va rivoyatlar mavjud.

Qur’onda Tabiat Muhofazasi

1. Tabiatdagi muvozanatni saqlash:

"Yer yuzidagi muvozanatni buzmagining" (Rahmon surasi, 8-oyat).
Bu oyatda insonning tabiatdagi nozik muvozanatni buzmasligi ta’kidlanadi.

2. Ifloslanishdan saqlanish:

"Alloh poklanishni yaxshi ko‘radi" (Baqara surasi, 222-oyat).
Bu oyat nafaqat shaxsiy tozalikni, balki atrof-muhitni ifloslanishdan saqlashni ham anglatadi.

3. Suv va o‘simliklarni himoya qilish:

"Biz har qanday narsani belgili miqdorda yaratdik" (Qamar surasi, 49-oyat).
Bu oyat tabiiy resurslarni tejash va ularni isrof qilmaslik kerakligini bildiradi.

Hadislarda Tabiat Muhofazasi

1. Daraxt ekishning ahamiyati:

Payg‘ambarimiz (s.a.v.) aytganlar:

"Agar qiyomat qo‘zg‘alayotgan bo‘lsa ham, qo‘lingizda daraxt novdasi bo‘lsa, uni eking" (Buxoriy rivoyati).
Bu hadis atrof-muhitni yaxshilash uchun harakat qilishning ahamiyatini ta’kidlaydi.

2. Suvni tejash:

Payg‘ambarimiz (s.a.v.) suvdan haddan tashqari foydalanishni man qilganlar:

"Agar daryo bo‘yida bo‘lsangiz ham, suvni isrof qilmang" (Ibn Majah rivoyati).

3. Hayvonlarga mehribonlik:

"Bir ayol bir mushukni och qo'yib o'ldirgani uchun do'zaxga kirdi" (Muslim rivoyati).

Bu hadis hayvonlarni himoya qilish va ularga shafqatsizlik qilmaslik kerakligini ko'rsatadi.

Tasavvuf va Tabiat Muhofazasi

Tasavvufda tabiat Allohning ko'rinadigan oyatlaridan biri sifatida qoraladi. Sufiylar tabiatni ilohiy go'zallik va muvozanat namoyishi deb bilishgan. Masalan:

- **Yassaviy va Naqshbandiy ta'limotida** tabiat bilan uyg'un yashash, daraxt ekish, suvni hurmat qilish kabi amallar targ'ib etilgan.
- **"Hamma narsa Allohni tasbeh aytadi"** (Isro surasi, 44-oyat) degan tushuncha sufiy qarashlarda tabiatga nisbatan ehtirosli munosabatni shakllantirgan.

Tabiat — Allohning Amanati.

Islom ta'limotida tabiat inson ixtiyoriga topshirilgan ilohiy amonatdir. Qur'on va hadislarda tabiatning muqaddasligi, uning muhofazasi va insonning unga nisbatan mas'uliyati haqida aniq ko'rsatmalar mavjud.

1. Qur'on Oyatlari: Tabiatning Ilohiy Manbai

1. Tabiat — Allohning Oyatlari:

"Albatta, osmonlar va yerdagi har bir narsada mo'minlar uchun oyatlar (ibratlar) bor" (Josiya surasi, 3-oyat). Bu oyat tabiatdagi har bir narsaning Alloh qudratining belgisi ekanligini ta'kidlaydi.

2. Tabiatga Nisbatan Mas'uliyat:

"Biz yerni siz uchun to'shak, osmonlarni esa bino qildik" (Baqara surasi, 22-oyat). Inson tabiatdan foydalanish huquqiga ega bo'lsa-da, uni buzishga haqli emas.

3. Atrof-muhitni buzishning oqibatlari:

"Insonlar qo'l ortidan yuz bergan fasad (buzilish) tufayli quruqlikda va dengizda halokat tarqaldi" (Rum surasi, 41-oyat).
Bu oyat ekologik muammolarning asosiy sababi sifatida insonning noto'g'ri harakatlarini ko'rsatadi.

2. Hadislarda Tabiat Muhofazasi

1. Daraxtlar va yashil maydonlarni himoya qilish:

Payg'ambarimiz (s.a.v.) aytganlar:

"Kim bir daraxt ekib, unga g'amxo'rlik qilsa, undan yeyilgan har bir meva uchun unga savob yoziladi" (Ahmad rivoyati).

2. Suvni isrof qilmaslik:

"Oqib turgan daryo bo'yida bo'lsangiz ham, suvni isrof qilmang" (Ibn Majah rivoyati).

3. Hayvonlarga rahm-shafqat:

"Bir qushni asossiz o'ldirgan kishi Qiyomat kuni undan javobgarlik so'raladi" (Nasoiy rivoyati).

3. Tabiatni Himoya Qilish — Ibadatdir

Tasavvufda tabiat bilan uyg'un yashash "xilofa" (Allohning xalifasi) sifatida insonning asosiy vazifasi hisoblanadi.

• **Shayx Bahouddin Naqshband:** "Tabiatni buzish — Allohning yaratgan nizomini buzishdir".

• **Imom G'azzoliy:** "Odam atrof-muhitga qanday munosabatda bo'lsa, Alloh ham unga shunday munosabatda bo'ladi".

4. Zamonaviy Hayotda Diniy Qarashlar

Bugungi kunda ekologik muammolar yuzasidan Islom dinidagi tamoyillarga amal qilish hal qiluvchi ahamiyatga ega:

- **Qayta ishlash va isrofni kamaytirish** — hadislarda ragʻbatlantirilgan.
- **Yashil energiya** — tabiiy resurslarni tejashga mos keladi.
- **Hayvonot dunyosini himoya qilish** — insoniyatning diniy burchi.

Xulosa: Tabiat — Allohning insonga topshirgan muqaddas amonati va ilohiy nizom namunasidir. Islom dini tabiatni muhofaza qilishni nafaqat insoniy burch, balki diniy majburiyat sifatida koʻradi. Qurʼoni karim va hadislarda atrof-muhitni asrash, suv va oʻsimliklarni tejash, hayvonlarga mehribonlik qilish kabi koʻrsatmalar aniq bayon etilgan. Zamonaviy ekologik inqirozlar insonning tabiatga nisbatan beparvoligining oqibatidir. Islom esa buni "fasad" (buzilish) deb taʼriflab, insonni masʼuliyatli munosabatda boʻlishga chaqiradi. Diniy qadriyatlar asosida tarbiyalangan inson tabiatni Allohning amonati sifatida qadrlaydi, resurslardan oqilona foydalanadi va kelajak avlodlar uchun yashil sayyorani saqlab qolishga harakat qiladi. Shunday qilib, **tabiatni muhofaza qilish — nafaqat ekologik, balki diniy burchdir**. Inson faqat tabiat bilan uygʻun yashaganda ham dunyoviy, ham maʼnaviy taraqqiyotga erisha oladi. Islom dinining ushbu universal tamoyillari zamonaviy ekologik muammolarni bartaraf etishda hal qiluvchi rol oʻynashi mumki

Foydalanilgan manbalar

1. **Qurʼoni karim** (Rahmon surasi, 8-oyat; Anʼom surasi, 73-oyat; Baqara surasi, 168-oyat, Baqara surasi, 222-oyat, Qamar surasi, 49-oyat, Isro surasi, 44-oyat).
2. **Hadis manbalari**
 - Imom Termiziy rivoyatlari
 - Buxoriy rivoyatlari
 - Ibn Majah rivoyatlari

- Muslim rivoyatlari
- Nasoiy rivoyatlari

3. **Tasavvufiy asarlar**

- Imom G'azzoliy. "Ihyo ulumid-din"
- Shayx Abdulqodir Jiloniy. "Futuhul Ghayb"
- Ahmad Zarruq. "Qoidatul-Tasavvuf"
- Abu Nasr Sarraj. "Al-Luma' fi't-tasawwuf"

4. **Zamonaviy diniy adabiyotlar**

- Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Tasavvuf nima?". Toshkent: Hilol Nashr, 2008
- Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. "Qalb hayoti". Toshkent: Hilol Nashr, 2012

5. **Elektron resurslar**

- Muslim.uz - O'zbekiston musulmonlari idorasining rasmiy sayti
- Islom.uz - Diniy-ma'rifiy portal
- Sammuslim.uz - Samarqand viloyati vakilligi rasmiy sayti
- Ares.uz - O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi maqolalar portali
- Tafsir.uz - Qur'oni karim tafsirlari portali

6. **Ilmiy nashrlar**

- "Islom va ekologiya" ilmiy-ma'rifiy jurnali
- "Tasavvuf va zamonaviylik" ilmiy to'plamlari